



ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ  
ТА АУДИТУ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ  
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЛЬНОСТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ  
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни  
**ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ**

для студентів  
спеціальності **072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**  
освітньої-професійної програми **«Фінанси, банківська справа та  
страхування»**

Київ  
2022 рік

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з навчальної дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносина» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Укладач Т. С. Луньова. Київ: НАСОО, 2022. 26 с.

**Укладач:** Луньова Т.С., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, к.е.н.

**Рецензенти:** к.е.н., доц. Заїчко І. В., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

к.е.н., доц. Булах Т. М., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Затверджено на засіданні кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Протокол від «30» серпня 2022 року № 1

Схвалено Вченою радою фінансово-економічного факультету НАСОО

Протокол від «31» серпня 2022 року № 1

## ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

**Предметом** вивчення дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносина» є: закономірності та способи формування і продуктивного використання ресурсів праці; соціально-трудова відносина на макро- і мікрорівні та закономірності їх розвитку.

**Метою** вивчення навчальної дисципліни є дослідження теоретико-методологічних та соціально-економічних аспектів сучасних проблем економіки праці й соціально-трудова відносин; розуміння механізмів забезпечення зростання продуктивності праці та розвитку соціально-трудова відносин в Україні; формування у студентів відповідного економічного мислення; набуття ними практичних знань і навичок для ефективної роботи.

**Завдання** вивчення навчальної дисципліни: надання понять про процеси, що відбуваються в соціально-трудова сфері нашої країни; комплексне вивчення шляхів і методів наукового вирішення практичних завдань регулювання відносин у соціально-трудова сфері; організації та нормування праці, підвищенні її продуктивності; підвищення адаптованості студентів до ринку праці та системи нових соціально-трудова відносин з метою зменшення ступеня соціальної напруженості у суспільстві.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

**знати:**

- теоретичні засади розвитку системи соціально-трудова відносин;
- характеристику ринку праці й зайнятості;
- методологію управління продуктивністю праці;
- питання організації заробітної плати;
- теорію і методологію планування праці;
- методичний апарат моніторингу соціально-трудова сфери.

**вміти:**

- складати баланс ринку праці;
- обчислювати показники зайнятості, безробіття, продуктивності праці та рівня життя населення;
- визначати заходи щодо підвищення ефективності праці;
- приймати рішення щодо визначення коштів на оплату праці;
- планувати працю.

Важливою складовою навчального процесу з вивчення дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносина» є семінарські заняття. Семінарське заняття – це форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентами теоретичних знань, поглиблене опрацювання теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню обстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

Підготовка студентами до кожного семінарського заняття з дисципліни «Економіка праці та соціально-трудові відносини» передбачає обов'язкове виконання наступних завдань, окремі з яких можуть виконуватись як до заняття, так і безпосередньо на самому занятті:

1. Вивчення лекційного матеріалу відповідно до тематичного плану курсу.

2. Робота із запропонованим лектором списком рекомендованої літератури та іншими джерелами інформації.

3. Підготовка презентацій відповідно до тематичного плану курсу.

4. Розв'язування практичних завдань.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами презентації, їх виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію, здатність до застосування тих чи інших методик розв'язування практичних завдань.

При проведенні семінарських занять з навчальної дисципліни «Економіка праці та соціально-трудові відносини» передбачається застосування таких навчальних технологій, як семінари-конференції та семінари-дискусії.

*Семінар-конференція:* студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.

*Семінар-дискусія:* студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті. Найважливішими умовами проведення дискусії як тематично спрямованої суперечки можуть бути такі: усі учасники дискусії мають бути готовими до неї; кожен учасник дискусії повинен мати чіткі стислі тези свого виступу; дискусія мусить бути спрямована на з'ясування істини, а не на словесне змагання її учасників.

При проведенні семінару-дискусії передбачено використання елементів «мозкового штурму» та ділової гри. У першому випадку студенти прагнуть висунути якнайбільше ідей, не піддаючи їх критиці, а потім виділяють головні, їх обговорюють і розвивають, оцінюють можливості їхнього доказу або спростування. При використанні елементів ділової гри вводяться ролі ведучого, опонента або рецензента, експерта, залежно від того, який матеріал обговорюється та які цілі навчання й виховання ставить викладач перед семінарським заняттям.

# ЗМІСТ ТЕМ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

## Змістовий модуль 1

### Теоретико-методологічні основи вивчення економіки праці та соціально-трудоових відносин

#### Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни

У темі розкривається суть поняття “праця”, розглядаються особливості праці як об'єкта дослідження та її основні складові. Наводяться основні ознаки праці, її кількісні та якісні характеристики.

Розглядаються світові наукові школи “трудоового спрямування” та їх внесок в дослідження праці, напрацювання вітчизняних вчених та результати їх наукових досліджень.

Окреслюється предмет, мета й завдання дисципліни “Економіка праці та соціально-трудоові відносини”. Розглядається її зв'язок з іншими соціально-економічними дисциплінами.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2, 4].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

#### Тема 2. Населення як джерело формування трудоового потенціалу

Тему присвячено теоретичним та практичним аспектам аналізу населення в розрізі економіки праці. Розглядаються основні типи та режими відтворення населення, показники природного і механічного руху, структура населення за низкою ознак. Окрема увага приділена аналізу сучасного режиму відтворення населення України, причинам і наслідкам депопуляції населення.

Наводяться основні положення та підходи до сучасного трактування категорій “людський капітал”, “трудоовий потенціал”, “людські ресурси”. Розглядаються концептуальні засади вивчення людського капіталу, людського розвитку та трудоового потенціалу. Окрему увагу приділено практичним аспектам кількісного вимірювання людського розвитку та трудоового потенціалу.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2, 3-4].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

#### Тема 3. Соціально-трудоові відносини як система

Тема містить основні положення та підходи до трактування змісту соціально-трудоових відносин в умовах ринкової економіки. Розглядаються основні компоненти механізму соціально-трудоових відносин: суб'єкти, предмети, типи, рівні, принципи.

Розкривається сутність суспільного регулювання соціально-трудоових відносин, напрями та методи регулювання. Наведені принципи та умови

укладання колективних договорів, як одного з основних інструментів регулювання трудових відносин на підприємстві.

Особлива увага приділена критеріям оцінки соціально-трудова відносин: рівень життя, якість трудового життя та підходам до їх оцінки.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [4, 7].

Інформаційні ресурси: [1, 2, 5].

#### **Тема 4. Соціальне партнерство**

У темі розкривається суть поняття “соціальне партнерство”, його функції та принципи, наводяться основні форми здійснення соціального партнерства. Розглядається механізм реалізації соціального партнерства через основні його інституції, а саме: профспілки, союзи роботодавців, Український координаційний комітет сприяння зайнятості населення, Національна тристороння соціально-економічна рада. Досліджується мета їх створення, основні функції та завдання.

Визначається роль соціального партнерства у вирішенні колективних трудових спорів. Розглядаються законодавчо визначені регулятори трудових спорів: примирна комісія, трудовий арбітраж, Національна служба посередництва і примирення. Страйк як крайній засіб вирішення трудового спору.

Наводиться загальний огляд інституцій соціального партнерства у розвинених країнах, окреслюються базові моделі соціального партнерства.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [6, 9].

Інформаційні ресурси: [1, 5].

#### **Тема 5. Ринок праці в соціально-економічній системі**

Тема охоплює основні теоретичні положення щодо аналізу ринку праці. Розглядаються основні елементи ринку праці, його суб'єкти та об'єкти, структура, інфраструктура та критерії сегментації ринку праці.

Розглядається механізм функціонування ринку праці. Пропозиція праці. Ефект доходу та ефект заміщення. Ринок праці в умовах досконалої конкуренції. Рівновага підприємства на конкурентному ринку праці. Монопсонія та монополія на ринку праці

Поряд з елементами класичної теорії, розглядаються сучасні підходи до формування й аналізу пропозиції праці та особливості функціонування ринку праці в умовах ринкової економіки.

Наводиться механізм державного регулювання ринку праці.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3, 7-8].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

## **Тема 6. Соціально-трудова відносина зайнятості**

Темі присвячено розгляд теоретичних та практичних аспектів зайнятості. Розкривається зміст понять «регулювання зайнятості» та «політика зайнятості». Розглядаються основні форми, види зайнятості та безробіття.

Наводиться система показників, що характеризують зайнятість населення: показники зайнятості, показники безробіття, приклади обчислення основних показників зайнятості та безробіття.

Висвітлено функції суб'єктів регулювання зайнятості, основні принципи, на яких ґрунтуються відносина зайнятості, напрями та інструменти державної політики регулювання зайнятості населення, її активні та пасивні заходи. Окрема увага приділяється аналізу діяльності Державної служби зайнятості України.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-4, 6, 8].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

## **Змістовий модуль 2**

### **Організація, планування і аналіз у соціально-трудова сфері**

#### **Тема 7. Організація і нормування праці**

У темі розкриваються поняття та основні напрями організації праці. Розглядаються основні форми суспільного поділу праці та поділ праці на рівні підприємства, а також форми кооперації праці. Пояснюються склад та структура виробничого процесу. Розглядаються загальні підходи до організації робочих місць та їх оцінки.

Розкривається сутність нормування праці: об'єкт, предмет та завдання нормування. Наводяться основні принципи нормування праці та зміст нормування на підприємстві.

Аналізуються методи нормування та способи встановлення норм. Пояснюються підходи до розроблення норми виробітку, норми часу, норми обслуговування, норми чисельності, нормованого завдання. Звертається увага на особливості нормування праці службовців.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [1, 2-3].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

#### **Тема 8. Ефективність і продуктивність праці**

У темі розкривається поняття “ефективність праці”, наводяться основні показники результативності трудової діяльності в матеріальній та нематеріальній сферах виробництва.

Окремо виділяється поняття “продуктивність праці”, розглядаються загальноприйняті показники продуктивності праці. Наводяться основні методи її вимірювання, їх характеристика та межі застосування.

Пояснюються поняття “фактори підвищення продуктивності праці” та

“резерви зростання продуктивності праці”. Наводяться класифікації факторів та резервів підвищення продуктивності. Розглядається методика визначення можливого приросту продуктивності праці у плановому періоді в результаті більш повного використання резервів.

Розкриваються проблеми управління продуктивністю праці в Україні. Наводиться інформація про світові та вітчизняний Центри продуктивності.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3, 5].

Інформаційні ресурси: [2].

### **Тема 9. Політика доходів і оплата праці**

У темі розкривається суть поняття “політика доходів”. Розглядається механізм здійснення політики доходів. Наводяться види, структура та джерела доходів населення. Пояснюються основні методи державного регулювання доходів. Дається уявлення про методику встановлення величини прожиткового мінімуму.

Розглядається система організації оплати праці на підприємстві та її основні елементи: тарифна система; форми і системи оплати праці; нормування праці; преміювання. Дається уявлення про формування фонду заробітної плати. Аналізуються сучасні можливості стимулювання праці, особлива увага приділяється системам преміювання.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3, 7-8].

Інформаційні ресурси: [1-4].

### **Тема 10. Планування трудових показників**

У темі визначаються мета та головні завдання планування праці. Наводиться структура плану з праці. Описується порядок розроблення плану персоналу та оплати праці.

Розглядаються різні підходи до планування продуктивності праці. Дається уявлення про персонал підприємства, його склад та структуру. Наводиться приклад розрахунку річного балансу робочого часу одного працівника. Окреслюються загальні підходи до планування чисельності персоналу. Характеризуються основні методики планування фонду заробітної плати на підприємстві.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

### **Тема 11. Аудит соціально-трудої сфери**

Тема розкриває сутність понять “аудит соціально-трудої сфери”, “аудит людських ресурсів”, “аудит розрахунків з оплати праці”, “аудит розрахунків із соціальними фондами”. Розглядаються структура, специфіка, основні етапи проведення перевірки, методи та процедури всіх напрямів



аудиту соціально-трудової сфери. Окрема увага приділяється аналізу нормативно-правової бази забезпечення аудиту дотримання трудового законодавства та розрахунків з оплати праці.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

### **Тема 12. Моніторинг ринку праці**

Тема розкриває зміст понять “соціологія праці”, “моніторинг ринку праці” та “соціологічне дослідження”. Висвітлюються основні завдання моніторингу ринку праці та його елементи. Наводиться інформація про нормативно-правову базу забезпечення моніторингу ринку праці та вимоги до показників, що використовуються для оцінки стану ринку праці. Окрема увага приділяється прикладним аспектам проведення соціологічних досліджень. Розглянуто структуру, методи та процедури соціологічного дослідження, основні компоненти його програми та різновиди стратегічного плану.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [2-3, 8].

Інформаційні ресурси: [1, 2].

### **Тема 13. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин**

У темі наводиться історія створення та описується діяльність Міжнародної організації праці. Окреслюється структура та контрольні механізми Міжнародної організації праці.

Розкривається зміст основних цільових програм у рамках стратегічних цілей Організації: просування Декларації МОП; послідовне скасування дитячої праці; працеінтенсивні капіталовкладення; інвестиції у знання, професійне навчання та розширення можливостей працевлаштування; підвищення рівня зайнятості шляхом розвитку малих підприємств; охорона праці, гігієна на виробництві; економічна та соціальна захищеність у XXI столітті; посилення соціального партнерства.

Дається загальний опис діяльності МОП в Україні.

*Рекомендована література:*

Базова: [1-4].

Допоміжна: [3-5].

Інформаційні ресурси: [6, 7].

# ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМАМИ

## Семінарське заняття 1 Об'єкт, предмет і завдання дисципліни

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Праця як складне соціально-економічне явище
2. Складові процесу праці
3. Показники характеру праці

*Практичні завдання*

**Завдання 1.1.** До кожного терміну підберіть визначення:

Термін	Визначення
1. Складність праці	а) Характеристика, що відбиває глибину теоретичних знань та досконалість практичних навичок працівника, необхідних для виконання роботи
2. Важкість праці	б) Сукупність елементів виробничого середовища, які впливають на функціональний стан людини та її працездатність
3. Змістовність праці	в) Визначається рівнем фізичних зусиль та нервової напруги, необхідним для нормального виконання роботи
	г) Соціально-економічна природа трудового процесу, суспільна форма його організації, спосіб взаємодії людей у процесі праці
	д) Ступінь складності та різноманітності виконуваних функцій, насиченість трудового процесу розумовою діяльністю, елементами творчості

**Завдання 1.2.** Випишіть із Конституції України статті, що стосуються праці, соціально-трудових відносин, участі громадян в різних об'єднаннях з метою захисту своїх трудових інтересів та ін.

Матеріали відобразіть у табличній формі.

## Семінарське заняття 2 Населення як джерело формування трудового потенціалу

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Наявне та постійне населення країни.
2. Статеві-віковий склад населення країни.
3. Демографічне старіння населення.
4. Класифікація населення за економічною активністю.
5. Типи та режими відтворення населення.
6. Показники природного та механічного руху населення

### *Практичні завдання*

**Задача 2.1.** Визначити чисельність трудових ресурсів міста на кінець місяця, якщо на початок їх чисельність становила 398,5 тис. осіб. Протягом місяця чисельність осіб, які досягли 16-річчя склала 0,9 тис. осіб; осіб, які досягли пенсійного віку – 1,2 тис. осіб.

За аналізований період до міста прибуло 0,3 тис. осіб і вибуло 0,2 тис. осіб працездатного віку. Чисельність померлих у працездатному віці склала 1,1 тис. осіб.

**Задача 2.2.** Чисельність працездатного населення області на початок 2021 року склала 590,2 тис. осіб, осіб пенсійного віку й підлітків до 16 років, які працюють – 58 тис. осіб.

Протягом року в структурі працездатного населення відбулися наступні зміни: вступило в робочий вік 8,5 тис. осіб; прибуло з інших областей – 11 тис. осіб; залучено для роботи в економіці 5,3 тис. осіб пенсійного віку; перейшло в пенсійний вік, на інвалідність і померло – 6,1 тис. осіб працездатного віку; 8 тис. пенсіонерів перестали працювати; вибуло в інші регіони – 13,3 тис. осіб працездатного віку.

Визначити чисельність трудових ресурсів на початок і кінець року; загальний, природний і механічний приріст трудових ресурсів, середньорічну чисельність трудових ресурсів області.

**Задача 2.3.** Чисельність наявного населення в країні на початок року становила 42,9 млн. осіб, а на кінець року – 42,7 млн. осіб. Протягом року народилося 410,8 тис. осіб, померло 590,0 тис. осіб, зареєстровано 299,0 тис. шлюбів і 130,5 тис. розлучень.

Розрахувати показники природного руху населення.

## **Семінарське заняття 3** **Соціально-трудова відносина як система**

### *Питання для обговорення та дискусії*

1. Сутність та ознаки соціально-трудова відносин
2. Суб'єкти соціально-трудова відносин
3. Типи соціально-трудова відносин
4. Головні напрями реалізації соціальної політики
5. Державні соціальні стандарти та нормативи
6. Рівень та якість життя населення

### *Практичні завдання*

**Завдання 3.1.** Навести перелік нормативно-законодавчих документів, що регулюють соціально-трудова відносина в Україні, дати їх анотацію.

Матеріали відобразити у табличній формі.

**Завдання 3.2.** До кожного терміну підберіть визначення:

Термін	Визначення
1. Субсидіарність	а) Прагнення людини до особистої відповідальності за досягнення своїх цілей і своїх дій при вирішенні соціально-трудових проблем
2. Патерналізм	б) Незаконне обмеження прав суб'єктів соціально-трудових відносин
3. Солідарність	в) Вид «батьківської турботи» держави про потреби населення або адміністрації підприємства про його працівників
	г) Система заходів, які забезпечують соціальну захищеність переважно непрацевдатного населення і соціально вразливих верств працевдатного населення
	д) Загальна відповідальність і взаємна допомога, основана на спільності інтересів групи людей

### **Семінарське заняття 4** **Соціальне партнерство**

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Сутність та функції соціального партнерства
2. Соціальний діалог: форми та принципи
3. Проблеми профспілкового руху в Україні

*Практичні завдання*

**Завдання 4.1.** Навести перелік нормативно-законодавчих документів, що регулюють розвиток соціального партнерства та соціального діалогу в Україні, дати їх анотацію. Матеріали відобразити у табличній формі.

**Завдання 4.2.** За даними Національної служби посередництва та примирення (НСПП) у 2018 р. в Україні було зафіксовано 312 колективних трудових спорів, у 2019 р. – 370, у 2020 р. – 377.

Проаналізуйте динаміку трудових конфліктів (у %), зробіть висновки та окресліть напрями їх зменшення.

### **Семінарське заняття 5** **Ринок праці в соціально-економічній системі**

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Попит на робочу силу на ринку праці
2. Пропозиція робочої сили на ринку праці
3. Теорія двоїстості ринку праці

## *Практичні завдання*

**Задача 5.1.** На ринку праці в регіоні зареєстровано 2063 тис. осіб. Потреби регіону в робочій силі складають 1340 тис. осіб, в тому числі за галузевою ознакою: по промисловому виробництву - 40%, по сільському господарству – 10%, по будівництву – 20%, по невиробничих галузях – 30%.

Пропозиція становить 85% від загальної кількості населення регіону.

Визначте ефективність ринку праці за допомогою відповідних показників.

**Задача 5.2.** Загальна кількість населення в районі складає 2400 тис. осіб, з них працездатне населення складає 1920 тис. осіб, молодь працездатного віку 300 тис. осіб, пенсіонери – 50 тис. осіб, інші – люди обмеженої працездатності.

На ринку свої послуги пропонують 2113 тис. осіб, а попит сформований відповідно до визначених груп на: 79%, 78%, 15% та 5%.

Детально охарактеризуйте цей ринок за допомогою відповідних показників.

**Задача 5.3.** Регіональний ринок праці містить 3000 тис. осіб, з яких працездатне населення складає 82%, непрацездатне – 18%. Попит на робочу силу сформований на рівні 91% кількості працездатного населення, пропозиція – 100%.

Охарактеризуйте досліджуваний ринок праці за допомогою обчислення відповідних показників його ефективності.

## **Семінарське заняття 6** **Соціально-трудові відносини зайнятості**

### *Питання для обговорення та дискусії*

1. Три аспекти та форми зайнятості населення
2. Спеціальні або нетрадиційні типи зайнятості
3. Сутність безробіття та причини його виникнення
4. Методи та показники аналізу зайнятості
5. Основні показники рівня безробіття

## *Практичні завдання*

**Задача 6.1.** За даними вибіркового обстеження з питань економічної активності населення розрахувати рівні економічної активності та неактивності, зайнятості та безробіття для всього населення та за статтю. Результати представити у вигляді таблиці.

Зробити висновки.

Таблиця

Економічна активність населення за статтю та місцем проживання  
(у середньому за період)

	Все населення	Жінки	Чоловіки
	тис. осіб		
Економічно активне населення, у тому числі:	22150,3	10761,1	11389,2
зайняте	20191,5	9974,3	10217,2
безробітне	1958,8	786,8	1172,0
Економічно неактивне населення	12823,0	7753,4	5069,6

Таблиця для заповнення

	Всього населення обох статей	Жінки	Чоловіки
	% до населення у віці 15-70 років		
Все населення у віці 15-70 років			
Рівень економічної активності, %			
Рівень зайнятості			
Рівень безробіття			
Рівень економічно неактивного населення			

**Задача 6.2.** У відповідності зі статистичною інформацією, представленою в таблиці, розрахувати:

- а) рівень зайнятості по роках;
- б) рівень безробіття по роках.

Визначити питому вагу економічно активного населення у загальній його чисельності.

Таблиця

Вихідна інформація

Населення, тис. осіб	Роки			
	1-й	2-й	3-й	4-й
Економічно активне населення у працездатному віці	20669,5	20618,1	20582,5	20481,7
Зайняті у працездатному віці	18340,9	18624,1	18694,3	18886,5
Безробітні у працездатному віці	2128,6	1994,0	1888,2	1595,2
Економічно неактивне населення у працездатному віці	8140,2	8262,8	8365,4	8406,5

**Задача 6.3.** За даними обстеження економічної активності населення у сільській місцевості 33% безробітних шукали роботу менше 3-х місяців, 20 % - від 3 до 6 місяців, 14 % - від 6 до 9 місяців, 5 % - від 9 до 12 місяців, ще 28 % - понад рік. Розрахувати середню тривалість безробіття та обсяги довготривалого безробіття, якщо загальна чисельність безробітних становила 401 тис. осіб. Врахувати, що в розвинених країнах безробіття вважається довготривалим, якщо безробітні безперервно займаються пошуками роботи протягом 12 місяців або більше.

## Семінарське заняття 7 Організація і нормування праці

### Питання для обговорення та дискусії

1. Основні вимоги до організації праці
2. Поділ праці на підприємстві
3. Елементи виробничого процесу
4. Ефективна організація робочого місця
5. Методи нормування та способи встановлення норм праці

### Практичні завдання

**Задача 7.1.** Заповнити пусті клітини у листі спостереження та визначити структуру витрат робочого часу виконавця на основі даних фотографії робочого дня. Результати представити у табличній формі.

#### Лист спостереження індивідуальної фотографії робочого дня

Дата	Тривалість робочого дня	Підприємство	Керівник підрозділу			Спостерігач
3.11.2021	8 год.	Ресторан «Азалія»	Іваненко І.В.			Харченко П.Г.
Прізвище, І.по Б.		Професія	Розряд	Стаж	Характеристика роботи	
Швець Е.М.		Офіціант	-	2	Обслуговування відвідувачів	
№ п/п	Витрати робочого часу	Поточний час		Тривалість у хв.	Індекс	Примітка
		від	до			
1.	Ознайомився з роботою та отримав завдання	9-00	9-05			
2	Підготовка інвентарю	9-04	9-07			
3	Працював	9-06	13-00			
4	Перерва на обід	13-00	14-00			
5	Підготовка інвентарю	14-00	14-06			
6	Відсутність роботи	14-06	16-00			Відсутність клієнтів
7	Працював	16-00	17-50			
8	Прибирання робочого місця	17-50	18-00			

#### Розрахункова таблиця

Індекс (елемент витрат робочого часу)	Найменування явища	Тривалість, хв.	% до тривалості зміни

**Задача 7.2.** Заповніть схему на рисунку 1.

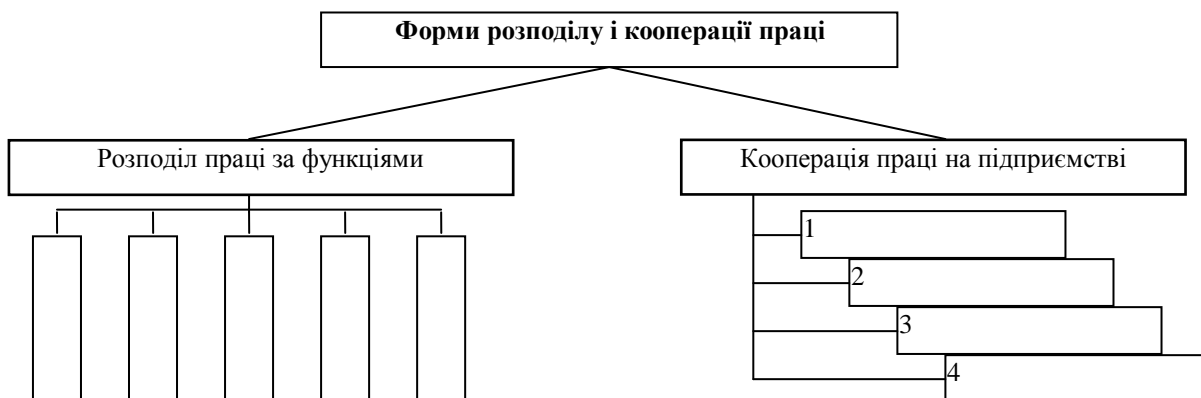


Рис. 1. Форми розподілу і кооперації праці

**Задача 7.3.** За роботою токаря механічного цеху велося спостереження. Зміна розпочалася о 8-00. Загальна тривалість зміни 480 хв. Усі затрати робочого часу токаря і перерви зафіксовано у листку спостереження (таблиця).

Таблиця

Листок спостереження

Затрати робочого часу	Поточний час	
	Годин	Хвилин
Початок роботи	8	00
Змащування верстата	8	06
Отримує креслення і завдання	8	11
Отримує інструмент	8	14
Інструктаж майстра	8	18
Отримує заготовки	8	27
Налагоджування верстата	8	40
Оброблення деталей	10	20
Заміна різця	10	24
Оброблення деталей	11	48
Розмова із сусідом	11	53
Пішов на обід	12	00
Обідня перерва	13	00
Пішов за інструментом	13	04
Заміна інструмента	13	07
Оброблення деталей	14	22
Особисті потреби	14	26
Заміна інструмента	14	31
Заміна ременю привода	14	50
Оброблення деталей	16	35
Здавання деталей контролерові	16	43
Прибирання стружки	16	50
Прибирання робочого місця	16	55
Пішов з робочого місця до закінчення роботи	17	00



За даними таблиці розробити баланс робочого часу та визначити:

- час підготовчо-завершальної роботи токаря;
- оперативний час роботи;
- час обслуговування робочого місця;
- час роботи устаткування;
- коефіцієнт використання робочого часу;
- коефіцієнт завантаження робітника.

## Семінарське заняття 8 Ефективність і продуктивність праці

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Ефективність праці: показники та фактори її зростання
2. Оцінка якості праці, коефіцієнти трудової участі
3. Методи вимірювання продуктивності праці
4. Показники продуктивності праці
5. Резерви підвищення продуктивності праці

*Практичні завдання*

**Задача 8.1.** Обчислити продуктивність праці на хлібо заводі різними методами, обґрунтовуючи їх можливість застосування для даної задачі:

Показники	Вироби		
	Хліб житній формовий	Батон нарізний	Батон простий
Кількість продукції, т	10000	8500	7000
Коефіцієнт переведення в умовний хліб	1	1,4	1,5
Оптова ціна 1 т, грн.	1800	2000	2190

Середньооблікова чисельність працівників 200 осіб.

**Задача 8.2.** Визначити зростання годинного, денного та річного виробітку робітників, а також річного виробітку працівників.

Таблиця

Показники	Базисний період	Звітний період
1. Обсяг випуску продукції, тис. грн.	210	215
2. Чисельність працюючих на підприємстві, осіб.	348	345
3. Чисельність робітників на підприємстві, осіб	287	290
4. Відпрацьовано всіма робітниками, тис. люд.-днів	20,8	21,4
5. Відпрацьовано всіма робітниками, тис. люд.-год	162,5	166,92

**Задача 8.3.** Розрахуйте продуктивність праці робітників авіакомпанії, аеропорту, інженерно-авіаційного центру (ІАЦ) за даними таблиці.

Таблиця

Доходи авіакомпанії, млн.грн.	Відправки аеропорту			Середньооблікова чисельність робітників, осіб	
	тисяч пасажирів	вантажів, т	пошти, т	авіакомпанії	аеропорту
540	800	323650	2820	430	890

Які методи розрахунку продуктивності праці при цьому були використані?

### Семінарське заняття 9 Політика доходів і оплата праці

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Доходи населення: види, структура та джерела
2. Матеріальні та нематеріальні форми мотивації працівників
3. Форми і системи оплати праці на підприємстві

*Практичні завдання*

**Задача 9.1.** Трудомісткість річної виробничої програми верстатних робіт складає 1245 тис. нормо-год. Середній розряд робіт – 4,7.

Визначити річний тарифний фонд заробітної плати робітників-відрядників.

Тарифна сітка:

Кваліфікаційні розряди робітників	I	II	III	IV	V	VI
Тарифні ставки, грн.	5,601	6,385	7,281	8,289	9,466	10,810

**Задача 9.2.** Дано тарифну сітку:

Тарифні розряди	1	2	3	4	5	6
Тарифні коефіцієнти	1,0	1,26	1,49	1,69	1,86	2,0

Визначте діапазон тарифної сітки, абсолютне та відносне збільшення її тарифних коефіцієнтів. Чи стимулює така тарифна сітка підвищення кваліфікації? Чому?

**Задача 9.3.** Середній тарифний розряд знизився із 3,9 до 3,3. Яку потрібно встановити ставку 1 розряду, щоб середня зарплата залишилась на попередньому рівні?

## Семінарське заняття 10 Планування трудових показників

### *Питання для обговорення та дискусії*

1. План з праці: структура та порядок розроблення
2. Визначення середньооблікової чисельності працівників
3. Планування річного балансу робочого часу
4. Методи планування фонду оплати праці на підприємстві

### *Практичні завдання*

**Задача 10.1.** Визначити планову продуктивність праці на підприємстві, застосовуючи метод розрахунку продуктивності праці за нормативною базою на початок планового періоду, якщо відомо що:

- 1) плановий випуск виробів: А – 150 тис. од., В – 200 тис. од.;
- 2) планова нормативна трудомісткість виробів: А – 18 нормо-годин, В – 4 нормо-годин;
- 3) трудомісткість за нормами на початок періоду становить для виробів: А – 20 нормо-годин, В – 5 нормо-годин;
- 4) ціна виробів: А – 100 грн/од., виробів В – 50 грн/од.;
- 5) плановий ефективний фонд робочого часу – 1800 год;
- 6) базовий ефективний фонд робочого часу – 1642 год;
- 7) базовий коефіцієнт виконання норм – 1,3;
- 8) плановий коефіцієнт виконання норм – 1,33;
- 9) кількість інших категорій працівників станом на початок року з урахуванням зростання обсягу виробництва, але без урахування економії відповідно до заходів – 1000 осіб;
- 10) економія чисельності інших категорій працівників – 20 осіб.

**Задача 10.2.** На підприємстві зайняті працівники з різною тривалістю робочого тижня.

Для адміністративно-управлінського персоналу вона становить 40 год. на тиждень, для працівників на виробництві зі шкідливими умовами праці – 36 год., для працівників охорони встановлено підсумований облік робочого часу за квартал – 480 год.

В обліковому складі є працівник молодший 18 років.

Крім того, на підприємстві 10 числа поточного місяця з 5 особами укладено цивільно-правові угоди на виконання робіт терміном на 2 місяці. У поточному місяці – 30 календарних днів, з них: робочих – 22.

Загальна кількість людино-годин робочого часу, за який була нарахована заробітна плата становить:

- адміністративно-управлінський персонал – 10000 людино-годин, у т.ч. 400 людино-години понаднормових робіт;
- працівники, зайняті на виробництві зі шкідливими умовами праці – 60200 людино-годин;

- охоронці – 2700 людино-годин;
- молодь до 18 років – 158,4 людино-годин.

Розрахувати середню кількість штатних працівників в еквіваленті повної зайнятості.

Результати представити у табличній формі.

Категорії працівників за нормою тривалості робочого часу	Норма тривалості робочого часу на одного працівника, годин на місяць	Оплачений робочий час, людино-годин	У тому числі час понад-нормових робіт	Оплачений робочий час для розрахунку кількості працівників в еквіваленті повної зайнятості	Кількість працівників в еквіваленті повної зайнятості
Зайняті: на виробництві зі шкідливими умовами праці					
адміністративно-управлінський персонал			–		
охоронці			–		
молодь до 18 років			–		
всього штатних працівників	–				
працівники, що виконували роботи за договорами цивільно-правового характеру	X	X	X	X	
Всього	X	X	X	X	

**Задача 10.3.** На підприємстві у плановому році кількість працівників, які мають різну тривалість відпусток, розподіляється таким чином: 194 особи мають відпустку 24 календарні дні, 176 осіб – 26 днів, 75 осіб – 28 днів, 43 особи – 30 днів. На важких роботах і в шкідливих умовах у плановому році працювало 185 і 30 осіб відповідно. За чинним законодавством, зайнятим на важких роботах надається додаткова відпустка тривалістю 2 дні, а в шкідливих умовах – 4.

Підприємство має намір здійснити низку заходів щодо покращання умов праці, які дозволять зменшити на 30% випадки захворювань серед працівників у плановому році.

Скласти баланс робочого часу одного працівника на плановий рік, використовуючи дані таблиці.

Баланс робочого часу одного середньооблікового працівника на плановий рік

Показники	IV кв. минулого року	Плановий рік
1. Календарний фонд робочого часу, дні	92	365
2. Вихідні та свята, дні	26	114
3. Номінальний фонд робочого часу, дні		
4. Неявки на роботу, дні у тому числі:	12,1	
чергові і додаткові відпустки	7	
відпустки на навчання	0,4	
відпустки з вагітністю і пологами	0,1	
по хворобі	3,1	
з дозволу адміністрації	1,5	
5. Явочний фонд часу, дні		
6. Серед тривалість робочого дня, год.	8	8
7. Втрати часу в зв'язку із скороченням робочого дня, год.	0,32	0,32
8. Розрахункова тривалість робочого дня, год.		
9. Корисний фонд робочого часу, год.		

**Семінарське заняття 11**  
**Аудит соціально-трудової сфери**

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Основні етапи аудиту соціально-трудової сфери
2. Функції внутрішнього аудиту людських ресурсів
3. Аудит розрахунків з оплати праці

*Практичні завдання*

**Завдання 11.1.** Проводячи аудит трудової активності на підприємстві, аудитор аналізує показники, які можна віднести до трьох груп: 1) виробничо-економічні; 2) показники творчої активності; 3) показники розвитку особистості.

Встановіть відповідність між групами та показниками.

Групи показників	Показники
1. Виробничо-економічні показники	а) Економія матеріальних ресурсів
2. Показники творчої активності	б) Задоволеність працею
3. Показники розвитку особистості	в) Розробка інновацій
	г) Трудова кар'єра
	д) Участь у роботі громадських організацій

**Завдання 11.2.** В системі аудиту найму та звільнень персоналу аналізується група показників. До кожного показника підберіть алгоритм його визначення.

Показники	Алгоритм визначення
1. Коефіцієнт сталості кадрів	а) відношення числа працівників, які працювали весь звітний період до числа працівників на кінець періоду
2. Коефіцієнт обороту з вибуття	б) відношення числа працівників, які працювали весь звітний період до числа працівників на початок періоду
3. Коефіцієнт заміщення:	в) відношення різниці числа прийнятих і вибулих за період до середньооблікової чисельності працівників
	г) відношення числа вибулих за період до середньооблікової чисельності працівників
	д) відношення числа вибулих за період до числа працівників на кінець періоду

## Семінарське заняття 12 Моніторинг ринку праці

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Інформаційна база моніторингу ринку праці в Україні
2. Державний моніторинг у сфері застосування та фінансового забезпечення державних соціальних стандартів
3. Методи соціологічного дослідження сфери праці

*Практичні завдання*

**Завдання 12.1.** Впишіть в таблицю суб'єктів моніторингу ринку праці у відповідності з інформацією, що ними надається.

Показники моніторингу	Суб'єкт моніторингу, що надає інформацію
Кількість зайнятих в країні	
Кількість зареєстрованих безробітних	
Кількість вакансій на ринку праці	
Обсяги трудової міграції	
Кількість колективних трудових спорів	

**Завдання 12.2.** Визначте роль моніторингу потреб ринку праці у формуванні державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою в Україні.

**Семінарське заняття 13**  
**Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-  
трудових відносин**

*Питання для обговорення та дискусії*

1. Основні засади діяльності Міжнародної організації праці
2. Стратегічні цілі та цільові програми МОП
3. Пріоритети Програми гідної праці

*Практичні завдання*

**Завдання 13.1.** Навести перелік фундаментальних конвенцій МОП, що стосуються принципів та прав у сфері праці (не більше 10-ти).  
Матеріали відобразити у табличній формі.

**Завдання 13.2.** Навести перелік основних конвенцій МОП, що стосуються безпеки та гігієни праці.  
Матеріали відобразити у табличній формі.

**СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

**Базова**

1. Акіліна О. В., Ільч Л. М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. Київ : КУБГ, 2020. 949 с.
2. Економіка праці : навчальний посібник / за заг. ред. Г. В. Назарової. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 330 с.
3. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. В. Безпалько та ін. Київ : Кафедра, 2020. 310 с.
4. Червінська Л. Економіка праці: навч. посібн. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 288 с.

**Допоміжна**

1. Арапов О. С. Нормування праці як фактор підвищення ефективності виробництва. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 4. URL: <https://www.econa.org.ua/index/1446>.
2. Економіка праці та соціально-трудові відносини: практикум. Навч. посібник [М. В. Семикіна, М. В. Бугаєва, Л. Д. Запирченко та ін.] / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Семикіної М.В. Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2020. 228 с.
3. Економіка праці і соціально-трудові відносини: практикум. Навчальний посібник. / Уклад. О. І. Іляш, С. С. Гринкевич, О. А. Шевчук, С. М. Савченко, Н. О. Черненко, Т. В. Обелець. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 150 с.

4. Колот А. М., Герасименко О. О. Концепт гідної праці як теоретико-прикладна платформа розвитку соціально-трудової сфери. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2017. № 2. С. 7-55.

5. Кузьменко А. В. Продуктивність праці. Європейський підхід. Продуктивність праці у контексті забезпечення зростання економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 394-399.

6. Луньова Т. С. Забезпечення зайнятості жінок в контексті формування середнього класу в Україні. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 369-372. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5190>.

7. Луньова Т. С. Рівень життя населення України: підходи до аналізу та сучасний стан. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 4. С. 68-76. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5951>.

8. Москаленко К. С., Запорожець Ю. В. Стан ринку праці України. *Молодий вчений*. 2018. № 5(57). С. 730-734.

9. Моцна І. В. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 25, частина 1. С. 166-169.

### **Інформаційні ресурси**

1. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: [www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua).

4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

5. Офіційний сайт Національної служби посередництва і примирення. URL: <http://www.nspp.gov.ua>.

6. Офіційний сайт Постійного представництва України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях в Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/labour>.

7. Офіційний сайт Федерації професійних спілок України. URL: <http://www.fpsu.org.ua>.



## КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ»

Навчальна дисципліна «Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини» оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 2-х змістових модулів. Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою в кінці семестру, яка включає в себе поточний та підсумковий контроль.

**Поточний контроль.** Основними формами поточного контролю є підготовка аналітичних оглядів за темами, відповіді на питання та розв'язок розрахункових завдань.

*За виконання завдань змістового модуля 1 студент може отримати 25 балів:*

- тема 1 – аналітичне завдання (4 бали);
- тема 2 – аналітичне завдання (5 балів);
- тема 3 – розрахункові завдання (4 бали);
- тема 4 – аналітичне завдання (4 бали);
- тема 5 – аналітичне завдання (4 бали);
- тема 6 – аналітичне завдання (4 бали).

*За виконання завдань змістового модуля 2 студент може отримати 25 балів:*

- тема 7 – розрахункові завдання (4 бали);
- тема 8 – розрахункові завдання (4 бали);
- тема 9 – аналітичне завдання (3 бали);
- тема 10 – розрахункові завдання (4 бали);
- теми 11 – аналітичне завдання (4 бали);
- тема 12 – розрахункові завдання (3 бали);
- теми 13 – аналітичне завдання (4 бали).

*За несвоєчасне виконання завдань поточного контролю, зокрема підготовки аналітичного огляду за темою та виконання практичного завдання, знімається по 0,5 балів за кожне завдання.*

*У разі недостатньої кількості балів за поточний контроль студент може отримати додатково по 5 балів за кожен змістовий модуль за умови виконання індивідуального завдання у формі презентації з обов'язковим захистом під час проведення викладачем консультацій з дисципліни згідно затвердженого графіку.*

*Відповідно до Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в НАСОА та Положення про академічну доброчесність у НАСОА у разі виявлення викладачем порушення студентом норм та правил академічної доброчесності, викладач зобов'язаний застосувати норми п.11.8.3 Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в НАСОА, зокрема: «повторне проходження оцінювання (тест, контрольна робота, залік, іспит тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента (модуля) освітньої програми».*

**Модульний контроль:** дві модульні контрольні роботи у формі підсумкового тестування. Студент може отримати максимально 10 балів за першу модульну контрольну роботу (теми 1-6) та 10 балів за другу модульну контрольну роботу (теми 7-13).

За несвоєчасне виконання завдань модульного контролю знімається по 3 бали за кожну модульну контрольну роботу.

**Підсумковий контроль:** залік. Студент може отримати максимально 30 балів.

За результатами семестру студент отримує підсумкову оцінку за 100-бальною системою, яка розраховується як накопичена сума отриманих балів за всі види поточного, модульного та підсумкового контролю.

У випадку, якщо за результатами модульно-рейтингового контролю студент отримав сумарну кількість балів, що не перевищує 49 балів, до екзамену він не допускається і направляється на повторний курс вивчення дисципліни.

### Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота															Підсумковий тест	Сума
Змістовий модуль № 1							Змістовий модуль № 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	MK1	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	MK2	30	100
4	5	4	4	4	4	10	4	4	3	4	4	3	3	10		

### Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	<b>A</b>	відмінно	зараховано
82-89	<b>B</b>	добре	
74-81	<b>C</b>		
64-73	<b>D</b>	задовільно	
60-63	<b>E</b>		
35-59	<b>FX</b>	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	<b>F</b>	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни